

חשיבה מילולית

בתחום זה נבדקים כישורים מילוליים הנדרשים בלימודים האקדמיים, ונבחנת יכולת ניתוח וחשיבה שיטתית. בפרקי החשיבה המילולית תידרשו להגדיר יחסים בין משמעויות של מילים, להבין טקסטים ברמה גבוהה במגוון תחומים ונושאים, להבין לעומק טיעונים ולנתח אותם, להסיק מהם מסקנות ולהתמודד עמם באופן ביקורתי. כמו כן תידרשו לגבש רעיון בכתב, לבסס אותו ולהביעו בצורה מאורגנת ובשפה עשירה ומורכבת.

תחום החשיבה המילולית כולל פרק ובו מטלת כתיבה (הפרק הראשון בבחינה), וכן פרקים של שאלות בררה ("שאלות אמריקאיות").

מטלת כתיבה

במטלת הכתיבה אתם נדרשים לכתוב חיבור בנושא נתון. משקלה של מטלת הכתיבה בציון בתחום החשיבה המילולית הוא 25%.

בראש פרק הכתיבה ניתנות הוראות כדוגמת אלה:

בפרק זה מטלת כתיבה.
הזמן המוקצב הוא 30 דקות.

קראו בעיון את המטלה וכתבו את החיבור על גיליון הכתיבה.
אורך החיבור הנדרש – 25 שורות לפחות. אין לחרוג מן השורות שבגיליון.
אם אתם זקוקים לטייטה, השתמשו במקום המיועד לכך בחוברת הבחינה (הטייטה לא תיבדק). לא תוכלו לקבל גיליון כתיבה נוסף או להחליף את גיליון הכתיבה שבידיכם.
כתבו **בעברית בלבד**, בסגנון ההולם כתיבה עיונית והקיפידו על ארגון הכתוב ועל לשון תקינה ובהירה.
כתבו את החיבור בעיפרון בלבד. אתם רשאים להשתמש במחק.
הקיפידו על כתב יד ברור ומסודר.

מהי כתיבה עיונית?

הכתיבה העיונית משמשת ברבים ממקצועות הלימוד בבית הספר התיכון, והיא הסוגה (ז'אנר) הנהוגה במוסדות להשכלה גבוהה בכתיבת תרגילים, בחינות, עבודות, מחקרים ומאמרים. כתיבה עיונית משמשת לשם הצגת רעיונות ודיון בהם. רעיון עשוי להיות דעה כלשהי, תפיסה, גישה או תיאור תופעה כלשהי, והדיון כולל פירוט והסבר וכן הבאת נימוקים משכנעים, הוכחות ומסקנות. מבנה הטקסט העיוני צריך לשקף את אופן הפיתוח של הרעיון: חלקיו השונים של החיבור צריכים להיות מקושרים זה לזה בדרך הגיונית, והיחס בין הטיעונים השונים צריך להיות ברור. כתיבה עיונית טובה מאופיינת בלשון מדויקת, בהירה ואחידה במשלב שלה.

הטקסט העיוני עוסק באופן ענייני, שיטתי וביקורתי בנושא נתון. אין זה משנה איזו דעה תביעו, כל עוד היא מנומקת, מבוססת ומנוסחת בהירות. כתיבה בנימה אישית, הבאת סיפורי חיים ושימוש בביטויי רגש אינם מתאימים בדרך כלל לכתיבה עיונית. "קולו האישי" של הכותב בא לידי ביטוי בעמדה שהוא מביע וביכולתו להאיר אותה באופן מעמיק ולדון בה בשיטתיות ובגישה ביקורתית, גישה המביאה בחשבון דעות אחרות ומתמודדת עמן.

כמה כדאי לכתוב?

לכתיבת החיבור מוקצה גיליון כתיבה אחד ובו 50 שורות. אתם נדרשים לכתוב לפחות 25 שורות. מכיוון שהגיליונות נסרקים סריקה אלקטרונית, עליכם לכתוב רק על גבי השורות עצמן ולא בשולי הגיליון. כל מה שייכתב מחוץ לשורות לא ייקרא. לחיבורים שיהיו קצרים מהמינימום הנדרש יופחת ניקוד מהציון (כמפורט במדריך למעריכי החיבורים המוצג בעמודים 24-25 להלן). מהניסיון שנצבר במרכז הארצי לבחינות ולהערכה עולה כי בזמן המוקצב למטלה, אורכם של חיבורים טובים הוא בדרך כלל 30-40 שורות בכתב יד שגודלו ממוצע.

כיצד ייבדקו החיבורים?

את החיבורים יעריכו מעריכים מנוסים הנבחרים בקפידה ועוברים הכשרה מקצועית יסודית ונרחבת, שמטרתה להבטיח שהערכותיהם יהיו אובייקטיביות והוגנות. שני מעריכים יעריכו כל חיבור באופן בלתי תלוי זה בהערכתו של זה. כל מעריך יעריך את החיבור בשני ממדים: תוכן ולשון. הוא יעניק לכל ממד של החיבור ציון בין 1 (חלש מאוד) ל-6 (מעולה). הציון על החיבור יהיה סכום ההערכות של שני המעריכים בשני הממדים. אם בחיבור כלשהו ימצא פער ניכר בין ההערכות של שני המעריכים, יועבר החיבור להערכה של מעריך שלישי. לחיבור שאינו קשור למטלה במידה סבירה או הכתוב בשפה שאינה עברית ינתן ציון 0 בשני הממדים. דוגמה לחיבור שאינו קשור למטלה במידה סבירה תמצאו בעמוד 20. בהערכת החיבור מובאת בחשבון העובדה כי הוא נכתב בזמן מוגבל והדבר עלול למנוע מהכותב להפגין את יכולת הכתיבה שלו במלואה. לפיכך, המעריכים מונחים לראות בחיבור גרסה ראשונה בלבד ולהעריכו בהתאם לכך.

מה כולל ממד התוכן?

בהערכת ממד התוכן המעריכים בודקים באיזו מידה החיבור מתמקד בנושא הנתון ובאיזו מידה הרעיון או הרעיונות המובעים בו ברורים. המעריכים בוחנים את הטענות השונים המובאים בחיבור ובודקים אם הם מובנים, קשורים זה לזה באופן הגיוני ותורמים לביסוס הרעיון או הרעיונות המובעים בחיבור. כמו כן, המעריכים בודקים עד כמה התוכן בחיבור נקי מחזרות מיותרות ומ"מריחות", ובוחנים באיזו מידה יש בחיבור ביטוי לחשיבה ביקורתית, המשתקפת בין השאר בהבחנה בין דעות לעובדות, בבחינה של סוגיות מכמה נקודות מבט ובהתמודדות עם עמדות מנוגדות.

מה כולל ממד הלשון?

בהערכת ממד הלשון המעריכים מתייחסים להיבטים הקשורים לניסוח החיבור, לסגנון הכתיבה ולרמה הלשונית שלה. הם בוחנים את המידה שבה החיבור הולם כתיבה עיונית, את בהירות הלשון, את מידת הדיוק בשימוש במילים, את העושר הלשוני, את תקינות הלשון ואת השימוש באמצעי ארגון לשוניים כמו מילות קישור, משפטי מעבר וחלוקה נכונה לפסקאות. שימוש לא מדויק במילה או בביטוי, או שימוש במילה שלא בהקשר הנכון שלה, עלול להביא לידי פגיעה בציון בממד הלשון. הקפידו אפוא להשתמש במילים ובביטויים רק כל עוד הם משרתים את הרעיונות, הטענות והנימוקים שברצונכם להציג בחיבור. הימנעו מניסוח מליצי ומשימוש במילים גבוהות כשהתוכן אינו מצדיק זאת.

כאמור, בעמודים 24-25 תוכלו למצוא דוגמה למדריך המשמש את המעריכים בהערכת החיבורים.

■ מטלת כתיבה לדוגמה

בעבר במרבית מדינות העולם ניתנה הזכות להצביע בבחירות לפרלמנט בגיל 21, אך זה כמה עשורים ניכרת מגמה עולמית להוריד את גיל הבחירה ל-18. בכמה מדינות, ובהן ישראל, הוגשו הצעות חוק להורדת גיל הבחירה מ-18 ל-17 ואף ל-16, ויש מדינות שכבר עשו כן. בדיון הציבורי על הורדת גיל הבחירה נשקלות שאלות כגון: מאיזה גיל אדם זכאי להשפיע על הרכב הפרלמנט, המקבל החלטות שמשפיעות השפעה ישירה על חייו? האם בני הנוער בשלים דיים להחליט החלטות המשפיעות על הציבור כולו? מה יהיו ההשלכות של הכללת בני הנוער בקבוצת הבחורים על המעורבות של בני הנוער בנעשה במדינה ועל המערכת הפוליטית בכללה?

לדעתכם, האם יש להוריד את גיל הבחירה לכנסת? נמקו. תוכלו להיעזר בשאלות המוצגות בפסקה.

הנה כמה דוגמאות לחיבורים שנכתבו בנושא זה.

חיבור 1

1 הניין הציבורי על הרכב על המחירה לנסע הוא לא רק דיון בנושא האיזה על
 כאלו דאגם שמעיה לו כבוד להיות מיוצג בעולמי, אלא דיון בנושא - האיזה על הוסף
 אדם מילד דאגם הוקר אשר אחראי על עיצוב עמידי הפעל חלוקה - יש לי שאמר
 שמהירה המוציג הילדוג המקבץ, וכיום ילדים בעיל יורג ויורג צעיר מוצים
 5 תושאים שמעבר היו נחל המבוקים בלבד, מעורבים בעשה סביבם וחיים את חיים
 כ'מבוקים קלטים יש לי שאמר לעדני את החיפ - צעירים רבים ממשכים דחיל
 פיה על על מלחמי ימים, משיבים דמלח בנושא עמידי המקבצי ונלצים
 דקדק הדלוג שטיג לעולם המבוקים, ובכך לעשה לעלרם הילדוג, האיזה על
 אם כן הוסף הילד דמוקר, דוקר אחראי על עמידי וכלוי לו שמעיה לוגם הכבוד
 10 דייג עצמו בכנסת?

העני - קהצי העיל, הילד פון הילדוג דמקור, היא שריומים ומכילה ומחילא אינה
 מעלמה דבולמ (שהי כל אחד למקבץ בקבץ מעל) זלן אין משנה מוצע
 מלחלם מתי כאלו להיות העיל העה. מה שכן - צביכה דביג הילמה פון על
 המחירה דהין עילאים אחרים הקלטים לנושא, ומקור - על סיום הילמודים ועיל
 15 העיום דבבא. כל עוד דומד הנקר הילדוג, צביכה מקופה על דמילא למקדש
 דלמוצ וכביש יצק על העולם מקופה על ידולה דמקולא דצעים יצק, הילמודיא,
 רעיונו ומושג כללי על העולם הכלל ומערכה פוליטי-מדינית פברט, למד הנחה
 שאל הוצק העה יהיה עליהם לברגם בעמידי למעשים - אצחילא פעילה הכלל והצבעה
 בקלם פברט. הרכב על המחירה ד-16 או כל אלה יבולה דמקולא את אלוץ

20 העצמה ולחילא מוחים צעים ונלרים, אך העני במק' על הנוצר הוא נוח מצי
 להשפעה, צעמי אין מעיפול למפיק וכלול דהיל מולח ומשפעה מסיקדים פחיל
 רציונלטים, ולכן עציף תנצ מקופה על, כאלמר, דכיש כלמה שיוגר יצק וכלים
 דצוקר הדלח עמידי. מנצ - מיר שפמינה כשלון דא ניין דמקולא את על המחירה,
 שכן הוצק שבעיל 18 שולח אומך המדינה דמלחם השפילה ולחן על אצחילא,
 25 מן כראוי הוא למדן לך הכבוד דקבוצ את עמידי ולהשפיע על הדלחילם של
 מנטי המדינה.

דמיכים - העני אין צוקר וסיפה דמוריז את על המחירה לנסע. אני מקולה של
 אשמך כמבוקר מנעל, אלה העני על גים מלן פרימדינה - העומדה לעד
 על 18 נכדל למך רק דלמוצ, דמשיני דקשם צעה דמיל כלבד האחרילא
 30 על הכתבים - היא לא בהכרח בעה. את הצלן העה יבולם פון הנוצר תנצ
 להשפעה דקר מנעל וקרי פעולא פוליטי-משפעה על חוהים. כלבד האחרילא
 הילמוקלית יונן עליהם בעמידי - אל צאקה.

הערכת ממד התוכן

החיבור נפתח בהצבת נושא המטלה בהקשר כללי יותר (קביעת הגיל שבו אדם נעשה בוגר). הכותבת ממשיכה בהצגת שתי גישות מנוגדות הנוגעות לשאלה הכללית (לפי גישה אחת, בחברה המודרנית הבגרות מגיעה בגיל מוקדם מבעבר, ולפי השנייה - בגיל מאוחר מבעבר). מכאן עוברת הכותבת להצגת עמדתה האישית בנושא הנתון (אמנם קביעת גיל הבגרות שרירותית וממילא אינה מתאימה לכל בני האדם, אך גם בקביעה שרירותית כזו חשוב שתהיה הלימה בין גיל הבחירה לפרלמנט ובין קביעות אחרות המתייחסות לגיל הבגרות, ובפרט שתי קביעות חשובות - גיל סיום הלימודים וגיל הגיוס לצבא). בהמשך מפתחת הכותבת את עמדתה, תוך התמקדות בשתי הקביעות שציינה, ומראה מדוע מעמדה זו נגזרת מסקנתה (תמיכה בהשאת גיל הבחירה לכנסת על כנו). הכותבת חותמת את דבריה בהצעה להסתכל על השאלה המוצגת במטלה מזווית אחרת (ההיבט החיובי הטמון באי-הזכאות של בני הנוער לבחור ובהיעדר האחריות המתלווה לזכות הבחירה, ואפשרויות השפעה אחרות הניצבות בפני בני הנוער).

החיבור הוא דוגמה לחיבור יוצא דופן באיכותו, בהתחשב במגבלת הזמן שבה נכתב: הוא מציג מהלך רעיוני מפותח ומבוסס, שכל אחד ממרכיביו משרת את הרעיון המרכזי ותורם לביסוסו, ועושה זאת תוך ביטוי מרשים לחשיבה ביקורתית - הצגה מדויקת של הסוגיה המרכזית תוך התייחסות להקשר רחב יותר, ובחינתה מכמה נקודות מבט.

ציון תוכן - 6 (מעולה)

הערכת ממד הלשון

לשון החיבור בהירה וקולחת לכל אורכו, וניסוחו ענייני והולם בדרך כלל כתיבה עיונית. הדקדוק והתחביר תקינים, ויש דוגמאות רבות לשימוש הולם במבנים תחביריים מורכבים ומגוונים (למשל, "בעיני - קביעת הגיל, הרף בין הילדות לבגרות, היא שרירותית ומכלילה וממילא אינה מתאימה לכולם (שהרי כל אחד מתבגר בקצב משלו) ולכן אין תשובה מדעית מוחלטת מתי ראוי להיות הגיל הזה", שורות 11-13).

יש בחיבור דוגמאות ספורות לניסוח שהוא דיבורי באופיו או שגוי (למשל, "מה שכן", שורה 13; "ולגבש דעה מבלי כובד האחריות", שורה 29) ואין שימוש נרחב באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב (כדוגמת מילות קישור, משפטי מעבר וחלוקה לפסקות). עם זאת, מכיוון שבהערכת החיבור מובאת בחשבון העובדה שהחיבור נכתב בזמן מוגבל, ומכיוון שהחיבור כתוב בלשון בהירה וקריאה, משקלם של גורמים אלו בקביעת הציון אינו גדול.

ציון לשון - 5 (טוב)

חיבור 2

1 כיום בארצות הברית מצוין העולם הלבן והצבאי בבחירות הוא 18. ישנם ציונים רבים הצופים בשאלה האם אפשר להורז את כל הבחורים בחוק ל-18, אך איני רואה דבר כל צורך. לדעתי בחירה למחוק איש 18 היא בחירה של בני נוער שאם באים מספיק על מנת להצביע בבחירות.

5

נה נכון שישנם בני נוער ש"בוארים" אישים, מבינים ואף מתעניינים בענייני פוליטיקה אך צריך לזכור שזה איננו קלן באוכלוסיות הנוער. רוב בני הנוער לא מתעניינים בפוליטיקה ואם הם שקורה במדינה, מבחינה ממשלתית, כן, נכח הצבעה בשבילים יכולה להשפיע רעה על הצביר כולו. הורדת 10 כל בחירה מבנים יותר בני נוער ש"בואים" לקחת להפיק את התבונה האם ש"קולים מוצאים אהם. המבוארים בינו הם אלה שיוצאים מה

קורה, הם אלו שמבינים, אלו נדרים שמבטחים אותם בהם, בנוסף הם גם משלבים אתם.

אנו ח"מ במציאות שבני נוער הם לא יחי' ציבים וברבה בני נוער נקלטים 15 אלמנטים שהובכים את ח"מם ואנחנו לא צריכים להתאבלוסייה כגמא אלא איכפת לה מעצמה אפילו להציב בבנסת ולהשיץ על הציבור כולו. הכלית בני נוער בקבוצת הבחרים לא תיטיב על המצורקות של בני הנוער בנעשה במצינה לכיוון שבני נוער לא מצורבים בפוליטיקה וכפי שצ"נת לרובם נושא זה בכלל לא חלק לח"מם.

20

בני נוער הם קבוצה מיוחדת שעסקה בעצמה, במראה החיצוני שלה, ברבוליות ובפאזיות של בני נוער. לעצם הם בני הנוער שבתחילת ארצות צרפת חבטת בקוקר ויראות לה קורה בבנסת אלא אם כן זה יהיה שבאמת אי-אפשר להפסיק ואם החברים שלהם רואים את זה. בני נוער זה 25 צמ אכזר, התעניינות בפוליטיקה זה לא "מאניב" כמו שנאמר היום וזה בהחלט משיץ על בני נוער. אלו אחד לא רוצה להישאר בלי חברים. אמת אקלה כזה של בחרים זכות הצבעה זה לעשות בחוק להכנסת, כי הם לא מתבססים על קריטריונים המיונים וזה יכול מאוד להשיץ על החבריות.

30

אילו זה הוא סיל מנימלי שאפשר לתת לו זכות בחירה, זהו סיל לפני הסיום ובני הנוער כבר יודעים מה הם רוצים לעצמם ובנוסף הם יכולים לעשות את השיקולים הנכונים בבחירות ולהשיץ אפילו לאובה על ציבור הבחרים.

הערכת ממד התוכן

בפתיחת החיבור הכותב מציג את הרעיון המרכזי (בני הנוער אינם בשלים מספיק כדי להצביע בבחירות לכנסת), אך רעיון זה אינו זוכה לביסוס ראוי או לפיתוח מעמיק. החיבור רצוף חזרות מיותרות על אותה טענה (בני הנוער אינם מתעניינים בפוליטיקה), והחזרות פוגעות במיקוד ובליכודות של החיבור. נוסף על כך, אין בחיבור ביטוי מספק לחשיבה ביקורתית - בכמה מקומות דעות מוצגות כעובדות (הן הטענה המרכזית - בני נוער אינם מתעניינים בפוליטיקה - והן טענות אחרות: בני נוער הם עם אכזר, הם אינם מתבססים על קריטריונים הגיוניים, בגיל 18 בני הנוער יודעים מה הם רוצים מעצמם). קביעות אלו נראות שרירותיות למדי בהיעדר הנמקה או ביסוס, ואינן מאפשרות פיתוח של דיון ביקורתי. נוסף על בעיות אלו יש בחיבור גם כשל לוגי בהצגת אחד הטיעונים (שיתוף בני הנוער בבחירות לא ישפיע על מעורבותם הפוליטית מכיוון שהם אינם מעורבים פוליטית).

ציון תוכן - 3 (בינוני-נמוך)

הערכת ממד הלשון

לשון החיבור אינה בהירה דיה (למשל, "הזכות להצביע בבחירות הוא 18", שורה 1) ובמקומות לא מעטים יש בו ניסוחים שאינם הולמים כתיבה עיונית ("ואנחנו לא צריכים לתת לאוכלוסייה כזאת שלא איכפת לה מעצמה אפילו להצביע בכנסת", שורות 15-16). יש בחיבור דוגמאות אחדות לשיאיות דקדוקיות ותחביריות (למשל, "הכללת בני נוער בקבוצת הבוחרים לא תיטיב על ...", שורה 17; "לרובם נושא זה בכלל לא חלק מחייהם", שורה 19). המבנים התחביריים בחיבור אינם מורכבים וגם אינם מגוונים ברובם, ויש דוגמאות מעטות בלבד לשימוש נכון באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב. נוסף על כך, בחיבור יש דוגמאות לשימוש לא מדויק במילים (למשל, השימוש במילה "מנהלית" בשורה 8 וצירוף המילים "להפוך את ההצבעה" בשורה 10).

ציון לשון - 3 (בינוני-נמוך)

חיבור 3

1 ארבעה, פולצר בימינו מקובל כנעשה בחגיגה ובמקרה הפוליטי. יאמר המלצר
 ואכן אני חושב שיש להוסיף את זה בחגיגה ובמקרה.
 בחגיגות האחרונות ניתן לראות שכמה מהמשתתפים בקרב בני הנוער
 כנעשה בחגיגה ובמקרה הפוליטי. גלגלה מהנער בימים קצומים
 5 וניתן להסיק מכך שאם ניתן לומר את המילה "הצביע", הם יצביעו
 לפי מה שהם באמת חושבים. הנער שבימינו גילויי 17-18 בשלים ציין
 כפי לקח החלטות ואכן אני לא רואה חשש בהחלטתו על החגיגה, ואין
 חשש אחרים אלא האפשרות להשפיע בשום אופן, אם זה השתתפות
 במקרים, כנסים וצדדים בבתי ספר. יש החושבים
 10 שבני הנער בימינו אין להם מקום בהשפעה על היבט החלטות ואני לא
 מסכימה איתם בלתי אפילו שהם מסבילים עליהם כנערים המתנהגים בקול
 רעג ואנציה זה חוסר רצינות של הנערים שאם ניתן להם להשפיע על
 החלטות זה יצור מצב של אנרכיה ואכן אין להם את המילה "הצביע" ויש
 אני מאלה אצפתי שאם באמת יורצו את זה בחגיגה ובמקרה יסיקו מכך
 15 שיש מקום אנצרים אחרים אצל 18 בחגיגה.
 אנצרי יש ואלה צבא בציוק כמו אכואם ואין ליצור מצב כזה שנצרים אחרים
 אצל 18 לא יוכלו להצביע בחגיגה.
 צבא זה מאוד מורה לי ואני מקווה שסמסו של צבא יצאו את היבט
 הנכון ביאור ובצורה והולגה ביאור אצפתי אפילו אפילו על זה 17
 20 כפי המילים אפילו וכל החגיגה הנו זה משותף.

הערכת ממד התוכן

החיבור מציג רעיון מרכזי (הנוער מעורב בנעשה במדינה יותר מבעבר ולכן כדאי להוריד את גיל הבחירה לכנסת), אך הרעיון אינו מבוסס ואינו מפותח. בהמשך החיבור מובאים עוד כמה נימוקים לעמדה התומכת בהורדת גיל הבחירה (בני הנוער בשלים דיים, תפיסת בני הנוער כקלי-דעת מוטעית), אך גם נימוקים אלו אינם מבוססים, הקשר שלהם לרעיון המרכזי רופף, ונראה שהם באים בזה אחר זה בסדר אקראי. ההנמקה המרכזית לעמדת הכותבת מוצגת לסירוגין כדעה אישית ("לדעתי, הנוער בימינו מעורב ...", שורה 1) וכעובדה ("בעשורים האחרונים ניתן לראות שרמת ההתעניינות בקרב בני הנוער ...", שורה 3). גם הדוגמאות המובאות אינן רלוונטיות לנושא המטלה (הסקרים והכנסים אינם קשורים לשאלת גיל הבחירה הראוי). בחיבור יש גם בעיות קשות בלכידות (למשל, משפט שאינו עולה בקנה אחד עם מה שנאמר לפניו - בשורות 14-15) ובמיקוד (חזרות מיותרות, כדוגמת המשפט בשורות 16-17), ואין בו כל ביטוי לחשיבה ביקורתית.

המסקנה בסוף החיבור ("להתפשר על גיל 17", שורה 19) אינה מוסברת ואינה הגיונית, וחשוב לא פחות - היא אינה נובעת ממה שנאמר קודם לכן בחיבור.

ציון תוכן - 2 (חלש)

הערכת ממד הלשון

לשון החיבור אינה בהירה דיה ובמקומות רבים הניסוח אינו הולם כתיבה עיונית (לדוגמה, "דבר זה מאוד חורה לי", שורה 18). יש בחיבור דוגמאות לא מעטות לשגיאות לשוניות (למשל, "רמת ההתעניינות בקרב בני הנוער בנעשה במדינה ובמערכת הפוליטית גבוהה מהנוער בימים קדומים", שורות 3-4; "הנוער שבימינו בגילי 18-17 בשלים דיים", שורה 6). המבנים התחביריים אינם מורכבים ואינם מגוונים וכמעט לא נעשה שימוש באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב. החיבור נחתם בביטוי ("וכל המרבה הרי זה משובח", שורה 20) שמשמעותו אינה מתאימה להקשר. נוסף על כך, החיבור קצר מאורך החיבור המינימלי הנדרש (25 שורות), ולכן הורדה בממד הלשון נקודה אחת.

ציון לשון - 2 (חלש)

חיבור 4

1. אמרת שהצבעה בבחירות אסתטית היא זכור גדולג בחזנה 1
 במקרה ואלוהי להשפיע רבוי על החיים בחזנה, שכן חזנה, ופניה
 שכל, בהן שינוי הצבעה יודע בהדרגה.
 הסיבה לרידה זו הן מלונט, ומינהן היאש מהחצב בחזנה ואצן
 5 התקווה ששבו עשוי להשתמר, אקישור לפי הנאשה בחזנה 5
 (לרוב נאשה מהיאש שבר צינה), בורה לפי השיבור שהיבור
 דעק האישור, באמצעו הצבעה.
 נהון הסיבור שצינה, אט חושב שה"אש והאקישור הם הסיבה
 העיקרית לרידה בשינוי הצבעה בשאל. ודוקא סיבה זו מסורה
 10 אצת מדא חשב הצבעה בבחירות. 10
 נאדר להשפעה החמשה שיש להשפיע בבחירות על הנאשה בחן,
 יש להצבעה השפעה על החוש הש"כור של האצרה למדיט, ועל
 החוש החיניו הכליט שלו.
 החושה של "אש ואקישור היא מסוכנת ביותר, במיוחד כשהחשב הוא
 15 מנאד לאידיאל שלם, ודוקא זו המאכיביה לקצת אלטור. כאר 15
 צד ראשון לקום אלטור הוא להביע אר דעק, במקווה שיהיה לה
 "צד כלשהו בשלטון, ובמסוף לעורר עם אר כל שאר חבר"ם
 החיאשים לקום אלטור כחוק, כק יצד הסיכוי לשיט' חמש'.
 צד החושה שחשוכה האצרה לפני שהוא מצביע, והנאשה
 20 קלי, צד של מקווה, הוא הברר החשב ביותר באק הצבעה, שכן 20
 ללא החושה אלו ח"ו של אדם הם עצובים מאוד, וזה החאפיין
 המרכזי של אצריח בחזנה בינאכיו: הושה כמ"ם ואקישור
 לסיכום, היצד שיש לאדם יכולת להביע אר עצמו, להשפיע
 ולהיפיל שינוי, עם אט הסיכוי לכק קאן, מופילה לחושה של חיוניו,
 25 וזו הסיבה המרכזית שיש לעודד אנשים להצביע, כי עם אט 25
 הנהגדו לכק לפני, לאחר הצבעה קיים סיכוי שמוה שיחוש
 סיסוק ואדרות.

חיבור זה אינו קשור למטלה במידה סבירה. הוא דן באופן כללי בחשיבות ההצבעה בבחירות, אך אינו מתייחס כלל לשאלה האם יש להוריד את גיל הבחירה לכנסת.

ציון תוכן - 0
ציון לשון - 0

לסיכום, חיבור טוב מבחינת תוכנו הוא חיבור הבנוי סביב רעיון או סביב כמה רעיונות הקשורים זה לזה ומתייחסים באופן ישיר למטלה על כל חלקיה. הרעיון המרכזי צריך להיות מנוסח בבהירות, ושאר הרעיונות והטענות בחיבור צריכים להתייחס אליו. מרכיבי החיבור צריכים להיות קשורים זה לזה ולא להופיע זה אחר זה באופן אקראי. אמצעי הפיתוח שתבחרו בהם – הנמקה, הדגמה, פירוט או הרחבה, תיאור, השוואה או הנגדה, הסתייגות – צריכים להשתלב במבנה הזה ולתרום לביסוס הרעיון המרכזי. על החיבור לבטא מחשבה מעמיקה ורחבת היקף בנושא המוצג במטלה.

הימנעו מכתובה שזיקתה לנושא המטלה מועטה, מחזרות מיותרות ומפערים במעבר מעניין לעניין, משימוש בדוגמאות לא מתאימות או בהסברים לא מספקים, מהצגת מידע לא סביר, לא נכון או מומצא, ומהצגת רעיונות בצורה חלקית או מרומזת.

מבחינת הלשון – חיבור טוב כתוב בשפה בהירה וקולחת, ומנוסח ניסוח ענייני הולם כתיבה עיונית. על החיבור להיכתב כטקסט רצוף, בסגנון אחיד ומגובש. על החלוקה לפסקאות לשקף את הרעיונות המוצגים בחיבור. על בחירת המילים להיות מדויקת ועל הדקדוק והתחביר להיות תקינים.

הימנעו מכתובה בעלת אופי אישי או סיפורי, מכתובה רגשנית, מכתובה הבנויה כרשימת נקודות, משימוש נרחב מדי באמצעים רטוריים כגון שאלות רטוריות או פנייה אל הקורא או אל רגשותיו, משימוש מוגזם בלשון נמלצת ובקישוטי לשון מחד גיסא, ומשימוש בסלנג מאידך גיסא.

הנחיות ועצות הנוגעות למטלת הכתיבה

לפני הבחינה

יכולת הכתיבה מתפתחת בהדרגה במהלך הלימודים בבית הספר, באמצעות קריאה ובהתנסות בכתיבה. ההכנה הטובה ביותר לכתיבה ברמה גבוהה נעשית אפוא בעבודה לאורך שנים. יחד עם זאת, תרגול מרוכז לפני הבחינה חשוב מאוד, ויש בו כדי לשפר את הישגיכם. לכן מומלץ להתנסות בכתיבת כמה חיבורים לפני הבחינה. לשם כך תוכלו להיעזר במטלות לתרגול המופיעות להלן ובמטלת הכתיבה המופיעה בבחינה להתנסות בחוברת זו. בעת ההתנסות בכתיבה הקפידו על הזמן המוקצב (30 דקות) ועל אורך הכתיבה הנדרש (25–50 שורות).

בעמוד 145 תמצאו גיליון כתיבה לדוגמה, ובעזרתו תוכלו לתרגל כתיבה באורך הנדרש. כמו כן, תוכלו להדפיס מאתר האינטרנט של המרכז הארצי לבחינות ולהערכה עותקים נוספים של הגיליון, לפי רצונכם.

בזמן הבחינה

- קראו היטב את כל הכתוב במטלה. ודאו כי אתם מבינים את כל המידע המוצג בה וכי ברור לכם מה בדיוק נדרש מכם.
- הקדישו את הדקות הראשונות להעלאת רעיונות ולתכנון מבנה החיבור.
- הקפידו על כתיבה ההולמת טקסט עיוני.
- הקפידו לכתוב את החיבור רק על גבי שורות הגיליון שיינתן לכם. זכרו, אין לכתוב בשולי הדף. אם יש לכם צורך בדפי טיוטה, היעזרו בדפים המוקצים לכך בחוברת הבחינה.
- כתבו את החיבור בעברית בלבד.
- כתבו בעיפרון בלבד.
- כתבו בכתב יד ברור ומסודר ככל האפשר.

■ מטלות כתיבה לתרגול

1. שכרו של דיוויד לְטֶרְמָן, מנחה תכנית אירוח מפורסמת בטלוויזיה בארצות הברית, גבוה פי 700 משכרו של פועל במה העובד בתכניתו.

לדעתכם, האם יש הצדקה לפער השכר הגדול בין השניים? נמקו את עמדתכם.

2. באחרונה פורסמו תקנות המעלות העלאה ניכרת את מחיר הסיגריות ומרחיבות את ההגבלות על העישון במקומות ציבוריים. בעקבות פרסום התקנות כתב העיתונאי שי גולדן: "אינני מעשן כבד. ליתר דיוק, יש ימים שבהם אינני ראוי להתקרא 'מעשן' כלל. את רוב הסיגריות שלי אני מעשן בחניון הבניין – מכלאה למעשנים שלמדתי לחבב בחלוף הימים – ועל מדרגות ביתי, באוויר הפתוח. למדתי להכיר בעובדה שהעישון מטריד חלק לא מבוטל מהאנשים סביבי. אני מכבד את מבוקשם. עם זאת, אינני מבין מדוע עליי לשלם הרבה יותר על סיגריות ולהרגיש כפושע מבוקש בכל פעם שאני רוצה להדליק סיגריה ברחוב, שם מכוניות על אגזוזיהן מפחמות בשמחה גדולה את ריאות הציבור; ומדוע השוטר שצריך שיהיה מופקד על ביטחוני יפנה את משאביו המדולדלים למרדף אחריי."

לדעתכם, האם המעשנים אכן נרדפים, כפי שטוען שי גולדן?

3. אחת השאלות החשובות בנוגע ליחסים שבין הממשל לכלי התקשורת היא האם נחוץ ערוץ טלוויזיה ציבורי במימון הממשלה. המתנגדים לערוץ כזה טוענים שקיומו של ערוץ טלוויזיה ציבורי עלול לפתוח פתח להפעלת לחצים פוליטיים, במטרה להשפיע על הסיקור העיתונאי של פעולות הממשלה. הם מעדיפים ערוץ טלוויזיה פרטי, מסחרי, המרוויח כסף בעיקר מפרסומות, מתוך הנחה שערוץ כזה לא יהיה חשוף ללחצים פוליטיים בלתי לגיטימיים. אינני מסכים עם הטענות הללו. לדעתי, בחברה דמוקרטית יש לציבור אינטרס עליון בקיומו של ערוץ שידור ציבורי עצמאי וחזק, המסוגל להדוף בהצלחה את הלחצים הפוליטיים והכלכליים המופעלים עליו. תקשורת במימון מסחרי בלבד אינה בנויה לספק שידורים לא רווחיים, גם אם שידורים אלה חיוניים לתהליך הדמוקרטי ולחברה בכלל. מחקרים בארצות הברית ובגרמניה מלמדים שתחנות פרטיות נוטות לשדר אינפורמציה חדשותית בהיקף קטן יותר ובאיכות נמוכה יותר, משום שהביקוש לבידור תמיד גדול מהביקוש לחדשות. ערוץ פרטי מסחרי יהיה בשליטתם של כוחות כלכליים שמטרתם עשיית רווח ולא דווקא שמירה על אינטרס הציבור, שהוא – הזכות לקבל סיקור עיתונאי אמין ומדויק ככל האפשר.

(על פי מאמר מאת אהוד אשרי)

בחרו באחת משתי מערכות השירותים הממשלתיים הניתנים לציבור – שירותי הבריאות או שירותי החינוך. הביעו דעתכם: האם יש מקום להפוך את מערכת השירותים שבחרתם למערכת פרטית-מסחרית? נמקו את דבריכם.

דוגמה למדריך למערכי חיבורים

עליכם להעריך את החיבורים בשני ממדים: ממד התוכן וממד הלשון.

יש להעריך כל ממד באופן שאינו תלוי בהערכת הממד האחר.

בהערכת ממד התוכן יש להתייחס לקריטריונים האלה: קיומו של רעיון או ציר רעיוני ברור, מבוסס ורלוונטי למטלה; חוזק הקשר בין הרעיון לפיתוחו; המיקוד והלכידות של התוכן; ביטוי לחשיבה ביקורתית.

בהערכת ממד הלשון יש להתייחס לקריטריונים האלה: בהירות; הלימה לכתיבה עיונית; דיוק סמנטי; תקינות הלשון; שימוש באמצעי ארגון לשוניים; גיוון תחבירי.

יש להעריך כל ממד בסולם ציונים 1-6. בכל ממד עליכם לבחור מהטבלה שלהלן בציון המתאר בדרך הטובה ביותר את החיבור שקראתם.

הערות:

- במקרים רבים שום תיאור לא יתאים באופן מושלם לחיבור שתעריכו. במקרים כאלה יש לבחור בתיאור הקרוב ביותר ברוחו לחיבור.
- במקרים שבהם החיבורים אינם תואמים את ההוראות שניתנו לנבחנים יש לפעול כמפורט להלן:
 - חיבורים שכתובים בשפה שאינה שפת הבחינה יש לשלוח בחזרה לאחראי האדמיניסטרטיבי לבדיקה.
 - בחיבורים שאורכם 10-23 שורות יש לבחור באפשרות "כן" כתשובה לשאלה "אורך החיבור 10-23 שורות?". לאחר מכן יש להעריכם.
 - בחיבורים החורגים מהשורות הנתונות בגיליון הכתיבה, השורות החורגות לא ייקראו ולא יובאו בחשבון בעת ההערכה.
 - בחיבורים שתוכנם אינו מתאים כלל לנושא המטלה, או, בחיבורים שאורכם 0-9 שורות, יש לבחור באפשרות "כן" כתשובה לשאלה "חיבור פסול?". בחיבורים אלה יש לסמן 1 הן בממד התוכן והן בממד הלשון.

תוכן

6 - טוב מאוד	5 - טוב	4 - בינוני-גבוה	3 - בינוני-נמוך	2 - חלש	1 - חלש מאוד	
רעיון מרכזי או ציר רעיוני מפותח ומבוסס באופן יוצא דופן	רעיון מרכזי או ציר רעיוני מבוסס ומפותח כהלכה	רעיון מרכזי או ציר רעיוני מבוסס ומפותח בצורה טובה למדי	רעיון מרכזי או ציר רעיוני שהביסוס והפיתוח שלו מוגבלים, או זיקה לא מלאה של תוכן החיבור אל המטלה	רעיון מרכזי או ציר רעיוני לא מבוסס ולא מפותח, או זיקה לא מספקת של תוכן החיבור אל המטלה	אין רעיון מרכזי או ציר רעיוני של תוכן החיבור אל המטלה	זיקה למטלה וציר רעיוני
פיתוח רלוונטי, מעמיק ועשיר של הרעיון (הסברים מלאים, טיעונים משכנעים ומגוונים, דוגמאות מתאימות)	פיתוח רלוונטי ועשיר של הרעיון (הסברים מלאים, טיעונים משכנעים, דוגמאות מתאימות)	פיתוח רלוונטי לרעיון (הסברים מספקים ברובם, טיעונים משכנעים למדי, דוגמאות מתאימות)	קשר לא חזק דיו בין הרעיון לפיתוחו (הסברים לא מספקים, טיעונים לא משכנעים או דוגמאות לא מתאימות)	פיתוח דל של הרעיון, או קשר רופף בין הרעיון לפיתוחו	התוכן דל	פיתוח רעיוני
התוכן ממוקד ולכיד ביותר (שמירה על רצף רעיוני לאורך כל החיבור, הצגה מדויקת וממצה של הקשרים בין הרעיונות שבחיבור)	התוכן ממוקד ולכיד (שמירה על רצף רעיוני לאורך כל החיבור, הצגה מדויקת של הקשרים בין הרעיונות שבחיבור)	התוכן ממוקד ולכיד למדי (שמירה על רצף רעיוני לאורך רוב החיבור, הצגה מדויקת בדרך כלל של הקשרים בין הרעיונות שבחיבור)	המיקוד והלכידות מוגבלים למדי (שמירה מועטה על רצף רעיוני)	בעיות קשות במיקוד ובלכידות (שמירה מועטה ביותר על רצף רעיוני, חזרות מיותרות)	היעדר מיקוד ולכידות (קפיצות מעניין לעניין ללא כל שמירה על רצף רעיוני, חזרות מיותרות)	מיקוד ולכידות
ביטוי מרשים מאוד לחשיבה ביקורתית	ביטוי מרשים לחשיבה ביקורתית	ביטוי לחשיבה ביקורתית	ביטוי מועט למדי לחשיבה ביקורתית	ביטוי מועט ביותר לחשיבה ביקורתית	אין ביטוי לחשיבה ביקורתית	חשיבה ביקורתית*

* הגדרה מדויקת של הסוגיה, הבחנה בין דעה לעובדה, בחינה של סוגיות מכמה נקודות מבט, התמודדות עם עמדות מנוגדות

לשון						
6 – טוב מאוד	5 – טוב	4 – בינוני-גבוה	3 – בינוני-נמוך	2 – חלש	1 – חלש מאוד	
הלשון בהירה, קולחת ועשירה והולמת כתיבה עיונית	הלשון בהירה והולמת כתיבה עיונית	הלשון בהירה למדי והולמת כתיבה עיונית	הלשון אינה בהירה דיה או שבכמה מקומות אינה הולמת כתיבה עיונית	הלשון דלה ואינה בהירה או שברובה אינה הולמת כתיבה עיונית	הלשון עילגת ודלה במיוחד או שלשון החיבור אינה הולמת כתיבה עיונית	בהירות והלימה לכתיבה עיונית
שימוש סמנטי מדויק במילים	שימוש סמנטי מדויק במילים	שימוש סמנטי מדויק ברובו במילים	דוגמאות מעטות לשימוש סמנטי לא מדויק במילים	דוגמאות לא מעטות לשימוש סמנטי לקוי במילים	דוגמאות רבות לשימוש סמנטי לקוי במילים	דיוק סמנטי
דקדוק ותחביר תקינים	דקדוק ותחביר תקינים	דוגמאות בודדות בלבד לשגיאות דקדוק או תחביר	דוגמאות מעטות לשגיאות דקדוק או תחביר	דוגמאות לא מעטות לשגיאות דקדוק או תחביר	שגיאות רבות בדקדוק ובתחביר	תקינות
שימוש נרחב במבנים תחביריים מורכבים ומגוונים, התורמים למשמעות הכתוב	דוגמאות רבות לשימוש הולם במבנים תחביריים מורכבים	דוגמאות ספורות לשימוש הולם במבנים תחביריים מורכבים למדי	שימוש במבנים תחביריים לא מורכבים ולא מגוונים בדרך כלל	שימוש במבנים תחביריים לא מורכבים ולא מגוונים	שימוש במבנים תחביריים בסיסיים ביותר	מבנים תחביריים
שימוש נרחב ומגוון באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב *	דוגמאות רבות לשימוש באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב *	דוגמאות לא מעטות לאמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב *	דוגמאות מעטות לשימוש באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב, או דוגמאות מעטות לשימוש לקוי באמצעים כאלה *	דוגמאות מעטות ביותר לשימוש באמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב, או שימוש לקוי ברובו באמצעים כאלה *	היעדר אמצעים לשוניים המארגנים את הכתוב, או שימוש לקוי באמצעים כאלה *	אמצעי ארגון

* מילות קישור, משפטי מעבר, חלוקה לפסקאות

פרקי בררה – כללי

בראש כל פרק של שאלות בררה ניתנות הוראות כלליות, ובהן מספר השאלות בפרק והזמן המוקצב לו, לדוגמה:

בפרק זה 23 שאלות.

הזמן המוקצב הוא 20 דקות.

בפרק זה שאלות מסוגים שונים: אנלוגיות, שאלות הבנה והסקה ושאלות על קטע קריאה. לכל שאלה מוצעות ארבע תשובות. עליכם לבחור את התשובה **המתאימה ביותר** לכל שאלה, ולסמן את מספרה במקום המתאים בגיליון התשובות.

איך מסודרות השאלות בפרק?

השאלות מסודרות לפי סוגים. תחילה אנלוגיות, אחר כך שאלות הבנה והסקה, ולבסוף שאלות על קטע קריאה. ככלל, האנלוגיות מסודרות לפי קושי, מן הקלה אל הקשה, וכך גם שאלות ההבנה וההסקה. השאלות על קטע הקריאה מסודרות לפי סדר הדברים בקטע.

כמה זמן כדאי להקצות לכל שאלה?

פתרון האנלוגיות מצריך זמן קצר למדי. פתרון השאלות משאר הסוגים מצריך בדרך כלל זמן רב יותר. הביאו זאת בחשבון בתכנון הזמן שתקצו לכל שאלה. זכרו להשאיר זמן מספיק כדי לקרוא לעומק את קטע הקריאה.

מה לעשות אם כמה תשובות נראות נכונות?

בכל שאלה עליכם לבחור את התשובה המתאימה **ביותר**. אם במבט ראשון נראה לכם שיש כמה תשובות נכונות, קראו שוב את השאלה ואת התשובות המוצעות ביסודיות, ונסו למצוא את התשובה המדויקת ביותר. מכל מקום, בדקו היטב את כל התשובות, ואל תבחרו בתשובה שנראית לכם נכונה לפני שבדקתם את שאר התשובות.

אנלוגיות

בראש חלק האנלוגיות ניתנות הוראות כדוגמת אלה:

בכל שאלה יש זוג מילים מודגשות. מצאו את היחס בין המשמעויות של שתי המילים האלה, ובחרו מתוך התשובות המוצעות את זוג המילים שהיחס ביניהן הוא **הדומה ביותר** ליחס שמצאתם.
שימו לב: יש חשיבות לסדר המילים בזוג.

שאלות מסוג זה בודקות את היכולת להגדיר במדויק קשר או יחס בין משמעויות של מילים או צירופים, ואת היכולת לזהות דמיון בין שני יחסים. כדי לפתור אנלוגיות דרושה היכרות מעמיקה עם משמעויותיהם של מילים ושל צירופים. ראשית, הגדירו את היחס בין המילים המודגשות. לאחר מכן הגדירו בכל אחת מהתשובות את היחס בין זוגות המילים או הצירופים, ובחרו בתשובה שהיחס בה הוא הדומה ביותר ליחס בזוג המודגש.

■ דוגמאות והסברים

1. נחושת : מתכת –

- (1) מנוע : מכונת
- (2) רהיט : עץ
- (3) עט : עיפרון
- (4) פלפל : תבלין

היחס בין המילים המודגשות: **נחושת** היא סוג של **מתכת**. בתשובה (4) יש אותו היחס: **פלפל** הוא סוג של **תבלין**. שאר התשובות אינן מתאימות: **מנוע** הוא אחד מחלקי **המכונת**. **רהיט** יכול להיות עשוי מעץ. **עט ועיפרון** – שניהם סוגים של כלי כתיבה.

2. אופה : אכילה –

- (1) מנתח : הרדמה
- (2) סופר : קריאה
- (3) גנן : שתילה
- (4) שוטר : אכיפה

היחס בין המילים המודגשות: תוצר עבודתו של **האופה** (מאפה) נועד ל**אכילה**. בתשובה (2) יש אותו היחס: תוצר עבודתו של **הסופר** (ספר) נועד ל**קריאה**. שאר התשובות אינן מתאימות: לפני שה**מנתח** עושה את עבודתו (ניתוח) יש לבצע **הרדמה**. אחת מעבודותיו של **הגנן** היא **שתילה**. עבודתו של **השוטר** היא **אכיפה** של החוק.

3. **אסם : תבואה -**

- (1) אגם : מים
- (2) גת : ענבים
- (3) גלריה : יצירות אמנות
- (4) ארכיון : מסמכים

היחס בין המילים המודגשות: **אסם** הוא מקום שמאחסנים בו **תבואה**. בתשובה (4) יש אותו היחס: **ארכיון** הוא מקום שמאחסנים בו **מסמכים**. שאר התשובות אינן מתאימות: **אגם** הוא מקווה גדול של **מים**. **גת** היא מקום שדורכים בו **ענבים** (להכנת יין). **גלריה** היא מקום שמציגים בו **יצירות אמנות**.

שימו לב, באנלוגיה זו הגדרה כללית מדי של היחס, למשל "אסם הוא מקום שיש בו תבואה", לא תסייע למצוא את התשובה הנכונה, משום שאפשר להגדיר כך גם את היחס בתשובות אחרות: "אגם הוא מקום שיש בו מים" ו"גלריה היא מקום שיש בו יצירות אמנות". כדי לפתור את האנלוגיה נדרשת הגדרה מדויקת יותר של היחס בין המילים המודגשות.

4. **עָנוּ : יוהרה -**

- (1) שובה לב : דחייה
- (2) שווה נפש : אדישות
- (3) פזור דעת : ריכוז
- (4) צר עין : קנאה

היחס בין המילים המודגשות: **הענו** הוא אדם צנוע, ולפיכך מתאפיין בתכונה המנוגדת ל**יוהרה**. בתשובה (3) יש אותו היחס: אדם **פזור דעת** הוא אדם המתאפיין בחוסר **ריכוז**. שאר התשובות אינן מתאימות: שובה לב הוא תיאור לדבר-מה מושך, ולפיכך **שובה לב** מעורר אצל הזולת רגש הפוך **מדחייה**. **שווה נפש** הוא תיאור של אדם המתאפיין ב**אדישות**. **צר עין** הוא כינוי לאדם המתאפיין ב**קנאה** (בזולת).

הנחיות ועצות לפתרון אנלוגיות

- נסחו במדויק את היחס בין המילים המודגשות.
- נסחו במדויק את היחס בכל אחד מזוגות המילים או הצירופים שבתשובות.
- ייתכן שהיחס שתגדירו בזוג המודגש יתאים ליותר מתשובה אחת. במקרה כזה תידרש הגדרה מדויקת יותר. ייתכן גם שהיחס שתגדירו בזוג המודגש לא יתאים לשום תשובה. הגדרה כללית יותר של היחס תפתור את הבעיה.
- הקפידו לפתור רק על סמך דמיון ביחסים בין **המשמעויות** של המילים או הצירופים, ואל תסתמכו על דמיון אחר - בצורה, בעולם התוכן או בצליל.
- שימו לב לסדר המילים בכל זוג. אם לשם הנוחות הפכתם את סדר המילים בזוג המודגש כשהגדרתם את היחס בו, הקפידו להפוך אותו גם בהגדרת היחס בכל אחת מהתשובות.

שאלות הבנה והסקה

בחלק זה נבדקת היכולת לקרוא מידע מורכב ולהבין, ולגזור ממנו מסקנות תקפות. תידרשו להבין את ההיגיון הפנימי של טיעונים, להבין כללים וליישם, ולהשוות בין רעיונות ומצבים שונים. כמו כן תידרשו להבין טקסטים הלקוחים ממקורות שונים: מאמרים, ספרי לימוד וכתבי עת מדעיים, וכן מן העיתונות וממקורות אחרים, ולהתמודד עם דרכי הבעה בסגנונות מגוונים.

במרבית שאלות ההבנה וההסקה ניתנים נתונים או טקסט קצר, והשאלה מתייחסת אליהם. לעתים כמה שאלות מבוססות על נתונים משותפים, וניתנות להן הוראות משותפות.

■ דוגמאות והסברים

1. צ'רלס לידביטר: "המחשב האישי שאני משתמש בו לכתובת החיבור הזה מורכב בערך מאותה כמות של פלסטיק, של זהב, של סיליקון, של נחושת ושל מתכות אחרות שהייתה במחשב ששימש אותי לפני חמש שנים. משקלם וצורתם של שני המכשירים דומים למדי, אולם עוצמתו של המחשב שלי כיום גדולה פי עשרים מעוצמת קודמו. השוני הזה מקורו באינטליגנציה האנושית, המסדרת מחדש את החומרים שלרשותה באופן שאפשר להפיק מהם יותר. זה סיפורה של הצמיחה הכלכלית בעת החדשה".

על פי לידביטר, מהו "סיפורה של הצמיחה הכלכלית בעת החדשה"?

- (1) השימוש החכם יותר שהאדם עושה במשאבים העומדים לרשותו מגביר את התפוקה מהם
- (2) הפיתוח המתמיד של טכנולוגיות חדשות מאפשר הפקה של חומרים מגוונים יותר
- (3) המחשב האישי שפיתח האדם מאפשר לעשות חישובים במהירות ובעוצמה גדולות מאי-פעם
- (4) השיפור באינטליגנציה האנושית בעת החדשה מביא לידי צמיחה כלכלית מואצת

לידביטר מדגים את הגורמים לצמיחה הכלכלית בעת החדשה באמצעות השינויים שחלו במחשב האישי: לדבריו, המחשב שהוא משתמש בו כיום טוב יותר מהמחשב שהשתמש בו בעבר אך שהחומרים המרכיבים את שני המחשבים הם בערך אותם חומרים. השיפור חל רק בזכות האדם, שמצא דרכים חדשות להפיק יותר מאותם חומרים. תשובה (1) היא התשובה הנכונה, משום שהיא מציגה טיעון כללי ברוח זו: החומרים המרכיבים את המחשב הם דוגמה למשאבים העומדים לרשות האדם, והשיפור בעוצמתו של המחשב הוא דוגמה לעלייה בתפוקה. תשובה (2) אינה נכונה. משתמע ממנה שהפקה של חומרים מגוונים יותר ויותר היא המנוע לצמיחה כלכלית, ואילו לידביטר מדגיש שלא חל שינוי במגוון החומרים העומדים לרשות האדם, וטוען שהאינטליגנציה האנושית היא המנוע לצמיחה כלכלית. תשובה (3) אינה נכונה. אמנם לידביטר מתייחס לשיפור שחל במחשבים האישיים, אך בדבריו עניין זה הוא רק דוגמה לצמיחה הכלכלית בעת החדשה. תשובה (4) אינה נכונה. לידביטר אינו טוען שחל שיפור באינטליגנציה האנושית בעת החדשה, אלא רק שהצמיחה הכלכלית בעת החדשה נובעת מאינטליגנציה זו.

2. תאים של עוגרים בשלב מוקדם של ההיריון הם תאים פלורופוטנטיים, כלומר מסוגלים להפוך לתאים מכל סוגי התא של הגוף הבוגר. בהמשך ההיריון כל תא מתמייין לקבוצת רקמות מסוימת, ולבסוף מתמחה התמחות סופית לתפקוד מסוים. כיום חוקרים מנסים לפתח טכנולוגיה שתחזיר תאים בוגרים למצב פלורופוטנטי ולאחר מכן גם תקבע את זהותם הסופית. ייתכן שבעתיד תאפשר טכנולוגיה כזו לרפא מחלות על ידי החלפת רקמות חולות בתאים כאלה.

איזו מהטענות הבאות **אינה** משתמעת מהפסקה לעיל?

- (1) הטכנולוגיה שהחוקרים מבקשים לפתח תאפשר להפוך תאים שהתמחו לתפקוד מסוים – לתאים פלורופוטנטיים
- (2) תאי גוף בוגרים אינם תאים פלורופוטנטיים
- (3) ייחודם של תאים פלורופוטנטיים טמון ביכולתם לחזור למצבם הראשוני
- (4) פוטנציאל הריפוי באמצעות התאים הפלורופוטנטיים נעוץ בעובדה שהם יכולים להתמחות לכל תפקוד שהוא

בשאלה זו מוצגות ארבע טענות בנוגע לתאים פלורופוטנטיים: שלוש מהן משתמעות מן הפסקה לעיל, ואחת – לא. יש לקרוא את השאלה בעיון: בשאלה זו התשובה הנכונה היא הטענה שאינה משתמעת מן הפסקה, ויש לשים לב לכך בזמן בחירת התשובה וסימונה בגיליון התשובות.

תשובה (1) משתמעת מן הפסקה. בשורה השלישית נאמר ש"חוקרים מנסים לפתח טכנולוגיה שתחזיר תאים בוגרים למצב פלורופוטנטי". לפי השורה השנייה והשלישית, תאים בוגרים הם תאים שהתמחו לתפקוד מסוים. תשובה (2) משתמעת מן הפסקה. בשורה הראשונה נאמר שתאים פלורופוטנטיים הם תאים שעדיין לא התמחו לתפקוד מסוים, ובהמשך – שתאים בוגרים כבר התמחו התמחות כזאת. לכן תאים בוגרים אינם תאים פלורופוטנטיים. תשובה (3) היא התשובה המבוקשת מכיוון שאינה משתמעת מן הפסקה. בפסקה לא נאמר כלל שתאים פלורופוטנטיים יכולים לשוב למצבם הראשוני. אדרבה, המצב הראשוני של התא הוא המצב הפלורופוטנטי. תשובה (4) משתמעת מן הפסקה. בשורות הראשונות נאמר שתאים פלורופוטנטיים מסוגלים להיהפך לתאים בוגרים מכל סוג, ומכאן משתמע שבעתיד הם יוכלו להחליף כל רקמה בגוף הבוגר, גם רקמות חולות, ובכך – על פי המשפט האחרון – טמון פוטנציאל הריפוי שלהם.

3. לאחר מסע פרסום באינטרנט למשקה "טריקס" ערך מנהל משרד הפרסום שהפיק אותו סקר, ומצא ש"טריקס" נמכר יותר מהמשקה המתחרה "פלטון". הוא הסיק מכך שפרסום באינטרנט יעיל מפרסום באמצעי תקשורת אחרים.

איזה מן הנתונים שלהלן **אינו** מחליש את מסקנתו?

- (1) בזמן מסע הפרסום באינטרנט הוזל המחיר של "טריקס"
- (2) "טריקס" נמכר יותר מ"פלטון" גם לפני תחילת מסע הפרסום באינטרנט
- (3) בעקבות מסע פרסום נרחב בטלוויזיה שנעשה לפני שנה לא עלו המכירות של "טריקס"
- (4) בזמן מסע הפרסום של "טריקס" לא פורסם "פלטון" כלל

מנהל משרד הפרסום מצא הבדל בין נתוני המכירות של המשקה "טריקס" לנתוני המכירות של המשקה "פלטון", והסביר את ההבדל הזה בעובדה ש"טריקס" פורסם באינטרנט. מכאן הוא הסיק מסקנה כללית שפרסום באינטרנט יעיל מפרסום באמצעים אחרים. מסקנתו מבוססת על כמה הנחות. אם יתברר שאחת ההנחות האלה אינה נכונה, יהיה בכך כדי להחליש את מסקנתו. כמו כן, אם יש הסבר הגיוני אחר לממצא שמצא המנהל, גם בכך יש משום החלשה של המסקנה.

תשובה (1) מחלישה את מסקנת המנהל משום שהיא מספקת הסבר חלופי לממצא: לא מסע הפרסום באינטרנט גרם לפער בין מכירות שני המשקאות, אלא ההוזלה של "טריקס".

תשובה (2) מחלישה את מסקנת המנהל משום שהיא מערערת על אחת ההנחות שהוא התבסס עליהן: שחלה עלייה במכירות של "טריקס". ההנחה מופרכת בתשובה זו משום שכבר לפני מסע הפרסום היו המכירות של טריקס גבוהות יותר.

תשובה (3) היא התשובה הנכונה, משום שהיא עולה בקנה אחד עם מסקנתו של המנהל. אם בעבר נעשה מסע פרסום בטלוויזיה והוא לא הביא לידי שיפור במכירות, ואילו כעת נעשה מסע פרסום באינטרנט והוא דווקא הועיל – הדבר בוודאי אינו מחליש את המסקנה שפרסום באינטרנט יעיל מפרסום באמצעים אחרים, אלא אף מחזק אותה.

תשובה (4) מחלישה את מסקנת המנהל. בשל העובדה שהמשקה "פלטון" לא פורסם כלל, אי-אפשר ללמוד דבר על ההבדל בין פרסום באינטרנט לפרסום באמצעים אחרים, והמסקנה של המנהל מאבדת מתוקפה. התשובה הזו גם יכולה לספק הסבר חלופי לממצא, ולפיו פרסום כלשהו יעיל מאי-פרסום. כלומר, לא האינטרנט הועיל למכירות של "טריקס", אלא עצם הפרסום של המשקה.

4. ברשת שיווק מסוימת מתקיימים שני המבצעים האלה בלבד: כל לקוח שקונה לפחות שני ק"ג תפוזים מקבל מסחטת מיץ, וכל לקוח שקונה לפחות שני ק"ג תפוחי עץ מקבל קערה לסלט. המבצעים מותנים בקנייה בסכום הגבוה מ-250 שקלים.

איזה מהמקרים שלהלן לא ייתכן?

- (1) לקוח קנה ברשת השיווק שלושה ק"ג תפוזים ולא קיבל קערה לסלט
- (2) לקוח קנה ברשת השיווק מצרכים בסכום של 300 שקלים, ובהם ק"ג אחד תפוחי עץ, וקיבל מסחטת מיץ
- (3) לקוח קנה ברשת השיווק מצרכים בסכום של 300 שקלים, ובהם שני ק"ג תפוחי עץ וק"ג אחד תפוזים, וקיבל מסחטת מיץ
- (4) לקוח קנה ברשת השיווק מוצרים בסכום של 150 שקלים, ולא קיבל לא מסחטת מיץ ולא קערה לסלט

כדי לבדוק אם מקרה כלשהו ייתכן או לא, יש לבדוק אם הוא עולה בקנה אחד עם הנתונים. המקרה המתואר בתשובה (1) אפשרי. על פי הנתונים, מי שקונה 3 ק"ג תפוזים מקבל מסחטת מיץ ולא קערה לסלט. לכן תשובה זו אינה סותרת את הנתונים.

המקרה המתואר בתשובה (2) אפשרי. הלקוח קנה מצרכים רבים, ואף שהדבר לא נאמר במפורש ייתכן שהיו בהם שני ק"ג תפוזים. לכן ייתכן שהלקוח קיבל מסחטת מיץ.

המקרה המתואר בתשובה (3) לא ייתכן, ולכן זו התשובה הנכונה. לפי הנתונים, רק מי שקונה לפחות שני ק"ג תפוזים מקבל מסחטת מיץ, ואילו במקרה זה נאמר במפורש שהלקוח קנה רק ק"ג אחד של תפוזים.

המקרה המתואר בתשובה (4) אפשרי. מכיוון שהלקוח לא קנה מצרכים בסכום המינימום המזכה אותו במבצעים, אין הוא זכאי לקבל מסחטת מיץ ולא קערה לסלט, גם אם קנה תפוזים או תפוחי עץ, דבר שאינו ידוע.

5. לאחר שצפו שולי וחברתה בהודעתו של אחד משרי הממשלה בטלוויזיה אמרה שולי: "הרי זה כאילו אמר 'את החבית אשבור ואת יינה אשמור'".

איזו מן ההודעות שלהלן היא המתאימה ביותר להיות ההודעה ששולי התייחסה אליה?

- (1) שר החינוך: "אמנם תקציב החינוך יקוצץ, אך רמת הלימודים לא תיפגע"
- (2) שר התחבורה: "אאיץ את הנחת מסילת הרכבת חרף הקשיים הטכניים"
- (3) שר האוצר: "בשנה הבאה לא יירדו המסים, למרות הבטחות הממשלה"
- (4) שר הביטחון: "על אף דברי הפרשנים הצבאיים, המקצועיות של המפקדים בצבא דווקא עלתה"

מכיוון שאי-אפשר לשבור את חבית היין ולשמור את תוכנה, שולי מדגימה באמצעות המשל שהשר אינו יכול להשיג את שני הדברים שהצהיר עליהם בהודעתו גם יחד. לדעתה, הדבר האחד אינו מאפשר את הדבר האחר. המשל של שולי מתאים להודעתו של שר החינוך, המובאת בתשובה (1): שולי סבורה שאם תקציב החינוך יקוצץ, לא ייתכן שרמת הלימודים תישאר בעינה. היא ממשילה את הקיצוץ בתקציב לשבירת החבית, ואת שמירת רמת הלימודים לשמירת היין.

המשל אינו מתאים להודעות האחרות: בתשובה (2) בניית המסילה והקשיים הטכניים אינם באים זה על חשבון זה. המשל אינו מתאים גם לתשובה (3) משום שמדובר בהבהטה שלא תקימה, וגם לא לתשובה (4) משום שמדובר בה בוויכוח בין שר הביטחון לפרשנים הצבאיים. אין בתשובות אלו שני מרכיבים שמתקיים ביניהם היחס שמתקיים בין שני החלקים במשל.

אחד הסוגים של שאלות הבנה והסקה הוא **השלמת משפטים**. לפני שאלה או מקבץ שאלות מסוג זה יבואו הוראות כדוגמת אלה:

בכל שאלה יש משפט (או כמה משפטים) שכמה חלקים ממנו חסרים, ולאחריו ארבע אפשרויות להשלמת החסר. עליכם לבחור באפשרות המתאימה ביותר להשלמת החסר.

בכל שאלת השלמת משפטים יש משפט שחלק אחד או כמה מחלקיו חסרים. במקום כל חלק חסר מסומן קו. בכל אחת מארבע התשובות המוצעות יש קבוצות מילים המופרדות זו מזו בקו אלכסוני. עליכם לשבץ בחלקים החסרים את קבוצות המילים לפי סדר הופעתן. לאחר השלמת המשפט חשוב לקרוא אותו עד סופו. רק שיבוץ קבוצות המילים של התשובה הנכונה ייצור משפט הגיוני. השיקול המכריע בפתרון שאלות מסוג זה הוא אפוא קיומו של הגיון פנימי במשפט שנוצר. המפתח לפתרון של שאלות השלמת משפטים הוא הבנת הקשרים הלוגיים בין חלקי המשפט. ייתכנו מגוון קשרים בין חלקי המשפט: חלק אחד עשוי לפרט את הנאמר בחלק אחר, להסביר אותו, להדגים אותו, לשלול אותו, להציג דעה מנוגדת לדעה שהוצגה בו, וכן הלאה. לפיכך, שימו לב במיוחד למילות הקישור (שכן, משום ש-, בשל, שהרי, לכן, למרות, למשל, אם כי, וכדומה).

6. השנה באו לרומא _____ תיירים מבשנה שעברה, אולם _____ מסתמנת כיעד התיירותי המבוקש ביותר באיטליה. סוכני נסיעות מסבירים שמספר התיירים שבאו לאיטליה _____ ביחס לשנים הקודמות, _____ בחרו לבקר ברומא.

- (1) יותר / לראשונה זה שנים רבות אין היא / עלה / ונראה שמרביתם
- (2) פחות / כבעבר, היא / עלה / ונראה שרק אחוז קטן מהם
- (3) פחות / לראשונה זה כמה שנים היא / אמנם ירד / אך נראה שמרביתם
- (4) יותר / גם השנה היא / אמנם ירד / אך נראה שאחוז גדול מהם

בשאלה זו יש שני משפטים. המשפט הראשון מציג נתונים, והמשפט השני הוא ההסבר של סוכני הנסיעות לנתונים האלה.

תשובה (1) אינה נכונה משום שאין בה היגיון פנימי. לפי הנתונים, רומא איננה עוד היעד המבוקש ביותר באיטליה, ואילו ההסבר מדגיש דווקא את הפופולריות של רומא בקרב התיירים.

גם בתשובה (2) אין היגיון פנימי. לפי הנתונים, מספר התיירים שבאו לרומא ירד ואף על פי כן היא נותרה היעד המבוקש באיטליה. סוכני הנסיעות מסבירים זאת בעובדה שמספר התיירים שבאו לאיטליה עלה ושיעור המבקרים ברומא קטן, אך אין זה הסבר הגיוני להיותה עדיין היעד המבוקש ביותר.

תשובה (3) היא התשובה הנכונה. הסיבה שרומא הפכה היעד המבוקש ביותר באיטליה חרף הירידה במספר המבקרים בה, היא שמרבית התיירים שבאו לאיטליה בחרו לבקר ברומא.

בתשובה (4) אין היגיון פנימי כבר במשפט הראשון: מן המילה "אולם" מתבקש יחס של ניגוד בין הנתונים, אך אין ניגוד בין העובדה שמספר המבקרים ברומא עלה ובין העובדה שגם השנה היא היעד התיירותי המבוקש ביותר באיטליה.

7. בריאיון עמו הסביר רוזן כי _____ שבספרו החדש הוא מתאר אירועים היסטוריים אמתיים מימי קום המדינה, אין הוא _____ שהספר ייחשב ספר היסטוריה. הוא אף ציין במפורש שלא _____ נתונים אובייקטיביים: "בשעת הכתיבה חשתי מחויב _____", אמר.

- (1) אף / מתכוון / התיימר להביא בו / רק לחוויותי ולהרהורי
- (2) מכיוון / מתנגד / חסך כל מאמץ להביא בספר / להתרשמותי האישית בלבד
- (3) אף / מתכוון / חסך כל מאמץ להביא בספר / לעובדות בלבד
- (4) מכיוון / מתכוון / התיימר להביא בו / לעובדות בלבד

בשאלה זו שני משפטים. מפתחתו של המשפט השני, "הוא אף ציין במפורש", אנו למדים שמטרתו להדגיש ולהבהיר את הנאמר במשפט הראשון.

תשובה (1) היא התשובה הנכונה. במשפט הראשון כתוב שרוזן לא התכוון שספרו ייחשב ספר היסטוריה, ועל פי המשפט השני הוא מחויב רק לנקודת המבט שלו. המשפטים עולים בקנה אחד ויש בהם היגיון פנימי.

בתשובה (2) אין במשפט השני היגיון פנימי. רוזן ציין במפורש שניסה להביא רק נתונים אובייקטיביים, ואילו בציטוט מפיו נאמר שהוא חש מחויב רק להתרשמותו האישית.

גם בתשובה (3) אין היגיון פנימי. המשפט השני לא רק שאינו מבהיר את הנאמר במשפט הראשון, ייתכן שהוא אף סותר אותו: על פי המשפט הראשון רוזן לא התכוון שספרו ייחשב ספר היסטוריה, ואילו לפי המשפט השני הוא היה מחויב לעובדות בלבד, כנהוג בכתיבת היסטוריה.

בתשובה (4) אין היגיון פנימי לא במשפט הראשון ולא במשפט השני. העובדה שרוזן מתאר בספרו אירועים היסטוריים אינה סיבה הגיונית לכך שהוא אינו מעוניין שספרו ייחשב ספר היסטוריה. במשפט השני נאמר שרוזן ציין במפורש שהוא לא התיימר להביא נתונים אובייקטיביים, אך הוא מסביר זאת בנימוק הפוך – שהיה מחויב לעובדות בלבד.

הנחיות ועצות לפתרון שאלות הבנה והסקה

- השאלות בחלק זה שונות זו מזו, ולעתים גם בשאלות הנראות דומות נדרשות למעשה מטלות שונות. שימו לב מה נדרש בכל שאלה.
- קראו בעיון את הטקסט או את הנתונים המוצגים בראש כל שאלה, ונסו תחילה להבין את הרעיון הכללי המובע בהם.
- אל תמהרו לבחור בתשובה הקרובה ביותר בתוכנה לטקסט. למשל, בשאלה שנדרש בה לבחור בתשובה המתמצתת את הטקסט באופן המדויק ביותר תיתכן אפשרות תשובה המשתמעת מהטקסט או אף כתובה בו במפורש, אך אינה מתמצתת אותו. יהיו שאלות שבהן תתבקשו למצוא דווקא את התשובה הסותרת את הנאמר בטקסט, ויהיו שאלות שבהן תתבקשו למצוא הנחה סמויה שאינה כתובה במפורש.
- לעתים תעסוק השאלה בנושא המוכר לכם, אך ייאמרו בה דברים שאינם תואמים את הידע שלכם או את דעותיכם בנושא. זכרו שעליכם לענות על השאלה על פי הכתוב בה בלבד.

שאלות על קטע קריאה

הנושאים של קטעי הקריאה שאובים ממגוון תחומים רחב, כגון פסיכולוגיה, ביולוגיה, היסטוריה, פילוסופיה ועוד. השאלות בודקות את היכולת להבין את הקטעים ולעמוד על הקשר בין הרעיונות והטענות המובעים בהם. השאלות עשויות לעסוק ברעיונות המוצגים בקטע, בפרטים המובאים בו, בקשר בין חלקיו השונים, בהסקת מסקנות מן הנאמר בו, במבנה שלו, ועוד.

בראש כל קטע קריאה ניתנות הוראות כדוגמת אלה:

קראו בעיון את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

■ דוגמאות והסברים

(1) כבר כמעט שלוש מאות שנה בני האדם משתמשים בבעלי חיים לצורכי מחקר כדי ללמוד מן המנגנונים המוחיים, הגופניים וההתנהגותיים של בעלי החיים על מנגנונים מקבילים אצל האדם. שימוש זה לווה כמעט מראשיתו במחלוקת סביב השאלה אם יש לו הצדקה מוסרית.

עד המאה ה-18 שלטה באירופה ההשקפה הדתית הנוצרית בכל תחומי החיים, ובכלל זה במדע. לפי השקפה זו, (5) אלוהים יצר את בני האדם בצלמו, ואת היצורים האחרים יצר כדי לשמש אותם, ומכאן שלאדם מותר לנצל את בעלי החיים לצרכיו. גם פילוסופים חילונים גרסו שלאדם אין חובה מוסרית כלפי בעלי החיים: מכיוון שלבעלי החיים אין יכולת להשתמש בשפה, הרי שאין להם אמונות, שאיפות ורצונות, ולכן אין להם אינטרסים שיש להגן עליהם.

בשלהי המאה ה-18 נשמעו בפעם הראשונה קולות ששללו פגיעה בבעלי חיים. הפילוסוף האנגלי ג'רמי בנתהם טען כי השאלה שצריכה להישאל בהקשר זה אינה אם לבעלי החיים יש תודעה, אלא אם הם יכולים לחוש סבל, וכי (10) התשובה על שאלה זו חיובית. ממשיכי דרכו של בנתהם חלקו גם על התפיסה שלבעלי החיים אין אמונות ורצונות: "כלב יכול להאמין שעצם מסוימת טעימה גם אם אין ביכולתו ליצור משפט שאומר זאת", גרסו.

המחלוקת התחדדה במחצית השנייה של המאה ה-19, עם הצגת תורת האבולוציה של צ'רלס דרווין. דרווין טען כי לבעלי החיים ולאדם מוצא משותף, והצביע על הדמיון הפיזיולוגי בין המינים השונים. טענה זו נתנה משנה תוקף לתפיסה שאפשר להסיק מניסויים בבעלי חיים מסקנות על האדם. עם זאת, מאחר שתורת האבולוציה הציבה את (15) האדם ואת בעלי החיים על ציר התפתחותי רציף אחד, היה קשה להוסיף ולטעון כי רק האדם יכול לחוש סבל וכאב.

בשנות השבעים של המאה ה-20 הציע הפילוסוף האוסטרלי פיטר סינגר עמדה פשרנית. סינגר הציע לנהוג על פי העיקרון של "תועלת מול נזק" בכל פעם ששוקלים לעשות ניסוי בבעלי חיים. לפי עיקרון זה יש לאמוד את סך כל הטובה שתצמח מהניסוי - לאדם ולחיות, לשקול אותו מול סך כל הסבל שייגרם בעקבותיו, ולבצע את הניסוי רק אם התועלת עולה על הנזק. עם זאת, סינגר טען כי האינטרסים של בני האדם אינם שווים במשקלם לאינטרסים של בעלי (20) החיים. כך, לדוגמה, במקרה של סירה טובעת מוטב להקריב את חייו של כלב מלהקריב חיי אדם. מתנגדיו של סינגר טוענים כי העיקרון המניע בטבע הוא שהחזק ביותר שורד, ולכן כל שימוש שהאדם עושה בבעלי החיים לצרכיו, ובוודאי כזה שנועד לשפר את סיכוייו לשרוד, הוא שימוש מוצדק.

בעשורים האחרונים גובר קולם של המצדדים בהגבלת השימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר ואף באיסור מוחלט על כך. בקהילה המדעית נוסחו כמה עקרונות מנחים בעניין זה: ביצוע ניסויים בחיות רק אם הם עשויים להביא תועלת של (25) ממש למין האנושי, הקטנת הסבל והכאב הנגרמים לחיות בניסוי ככל האפשר, העדפת שיטות מחקר חלופיות (כגון הדמיות מחשב) בכל עת שהדבר אפשרי, ועוד. בתי הספר לרפואה מנסים להטמיע עקרונות אלו בקרב התלמידים. לדוגמה, באחד הקורסים בשיטות מחקר התלמידים נדרשים לתכנן ניסוי בחיות שיבחן את יעילותה של תרופה, ואחר כך מוטל עליהם למצוא דרך לבחון את יעילותה באמצעות מחקר בלא שימוש בחיות.

השאלות

1. מן הפסקה השנייה עולה כי "פילוסופים חילונים" (שורה 6), _____ המחזיקים בהשקפה הדתית הנוצרית, טענו שהשימוש בבעלי חיים לצורכי האדם מוצדק, וכן עולה כי כל אחת מהגישות _____.

- (1) כמו / השתמשה בנימוק אחר להצדקת עמדתה
- (2) שלא כמו / הביאה נימוקים מוסריים לחיזוק עמדתה
- (3) כמו / הציגה התנגדות רק לשימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר
- (4) כמו / נימקה זאת באי-יכולתם של בעלי החיים להשתמש בשפה

בשאלה זו נתון משפט ששני חלקים ממנו חסרים, ועליכם למצוא את התשובה שמשלימה את המשפט באופן המדויק ביותר לפי הכתוב בקטע.

בשאלה משווים בין שתי עמדות בנוגע לשימוש בבעלי חיים לצורכי האדם: ההשקפה הדתית הנוצרית, הנזכרת בשורה 4, וגישתם של הפילוסופים החילונים, הנזכרים בשורה 6. מהפסקה השנייה עולה כי שתי העמדות צידדו בשימוש בבעלי חיים: האחת מסיבה דתית – כוונתו של אלוהים לייעד את בעלי החיים לשירות האדם; והאחרת מסיבות פילוסופיות – לאדם אין חובה מוסרית כלפי בעלי החיים מכיוון שהם חסרי אינטרסים. תשובה (1) היא התשובה הנכונה, שכן נאמר בה כי שתי הגישות החזיקו באותה עמדה בעניין השימוש בבעלי חיים לצורכי האדם אך כל אחת הביאה נימוק אחר לביסוס עמדתה. תשובה (2) אינה נכונה, גם מכיוון שנטען בה שיש הבדל בין עמדותיהן של שתי הגישות, וגם מכיוון שמשמע ממנה כי המחזיקים בהשקפה הדתית התנגדו לשימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר. תשובה (3) אינה נכונה, מכיוון שנטען בה ששתי הגישות התנגדו לשימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר, ואילו בקטע הדבר אינו נאמר ואף עולה ממנו ששתי הגישות היו מצדדות בכך. תשובה (4) אינה נכונה, מכיוון שהיא מייחסת את הנימוק של הפילוסופים החילונים גם למחזיקים בעמדה הדתית, וזה אינו הנימוק שהם השתמשו בו.

2. התפיסה הנזכרת בשורה 10 היא –

- (1) התפיסה שלפיה לבעלי החיים יש תודעה
- (2) התפיסה שלפיה הפגיעה בבעלי חיים אינה מוסרית
- (3) תפיסתם של המחזיקים בהשקפה הדתית הנזכרת בפסקה השנייה
- (4) תפיסתם של הפילוסופים החילונים הנזכרים בפסקה השנייה

בשאלה זו יש הפניה לשורה מסוימת בקטע. במקרים כאלו מומלץ לחזור ולקרוא בקטע את השורה המצוינת בשאלה ואת השורות הקרובות לה. לפי שורה 10, התפיסה הנזכרת בשאלה היא "התפיסה שלבעלי החיים אין אמונות ורצונות". כעת יש לבדוק איזו מהתפיסות הנזכרות בתשובות תואמת תפיסה זו:

תשובה (1) אינה נכונה, מכיוון שמדובר בתפיסה אחרת, והיא בוודאי אינה תואמת את התפיסה שלבעלי החיים אין אמונות ורצונות. תשובה (2) אינה נכונה, מכיוון שלפי התפיסה הנזכרת בשורה 10, הפגיעה בבעלי חיים אינה בלתי-מוסרית, כפי שעולה משורות 6-7. תשובה (3) אינה נכונה, מכיוון שלפי הפסקה השנייה, בעלי ההשקפה הדתית סברו שיעודם של בעלי החיים הוא לשרת את האדם, וזו תפיסה אחרת, שונה מהתפיסה שלבעלי החיים אין אמונות ורצונות. תשובה (4) היא התשובה הנכונה. בשורות 6-7 נאמר כי מהעובדה שבעלי החיים אינם יכולים להשתמש בשפה הסיקו הפילוסופים החילונים שאין להם גם אמונות ורצונות.

3. איזו מן הטענות שלהלן, הנוגעות לתורת האבולוציה, אינה נכונה על פי הקטע?

- (1) הוויכוח בנוגע לשימוש בבעלי חיים לצורכי האדם החל עוד בטרם הוצגה
- (2) משתמע ממנה כי התשובה לשאלה שהציג בנתהם היא חיובית
- (3) היא איששה את ההצדקה המדעית לביצוע ניסויים בבעלי חיים
- (4) היא הציגה עמדה פשרנית בנוגע לשימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר

בשאלה זו מוצגות ארבע טענות בנוגע לתורת האבולוציה – שלוש מהן נכונות, ואחת שגויה. שימו לב, בשאלה זו התשובה הנכונה היא **הטענה השגויה**. תורת האבולוציה נזכרת בפסקה הרביעית, ורצוי לחזור ולקרוא פסקה זו לפני שמנסים לענות על השאלה. כמו כן, היות שהטענות שבתשובות מתייחסות לחלקים אחרים בקטע, יש צורך לקרוא שוב גם חלקים אלה.

כעת נבחן כל אחת מארבע התשובות:

תשובה (1) אינה התשובה המבוקשת. בתחילת הפסקה הרביעית נכתב שהמחלוקת התחדדה עם הצגת תורת האבולוציה, ולפיכך המחלוקת הייתה קיימת עוד לפני שתורת האבולוציה הוצגה. מכאן שהטענה המוצגת בתשובה (1) נכונה, וכזכור, התשובה שאנו מתבקשים למצוא היא הטענה השגויה.

תשובה (2) אינה התשובה המבוקשת. השאלה שהציג בנתהם היא האם בעלי החיים יכולים לחוש סבל (שורה 9). מהפסקה הרביעית משתמע שעל פי תורת האבולוציה התשובה לשאלה זו היא חיובית, שכן "קשה להוסיף ולטעון כי רק האדם יכול לחוש סבל וכאב" (שורה 15). מכאן שהטענה המוצגת בתשובה (2) נכונה ולכן גם היא אינה התשובה המבוקשת.

תשובה (3) אינה התשובה המבוקשת. על פי הפסקה הראשונה, ההצדקה המדעית לביצוע ניסויים בבעלי חיים היא שאפשר ללמוד מהמנגנונים השונים של בעלי החיים על מנגנונים מקבילים של האדם. בשורות 12-14 נכתב שלפי תורת האבולוציה יש דמיון פיזיולוגי בין המינים השונים ולכן מוצדק להסיק מסקנות על האדם מניסויים בבעלי חיים. כלומר, הטענה המוצגת בתשובה (3) נכונה, וגם היא אינה התשובה המבוקשת.

תשובה (4) היא התשובה המבוקשת, שכן הטענה המוצגת בה שגויה. אמנם תורת האבולוציה סיפקה נימוקים הן למתנגדים לניסויים בבעלי חיים הן לתומכים בניסויים, אך לא נובעת ממנה כל עמדה בנוגע לניסויים אלו, וממילא לא עמדה פשרנית. מי שהציג עמדה פשרנית בסוגיה היה הפילוסוף פיטר סינגר, הנזכר בפסקה החמישית.

4. לפי הפסקה החמישית, מהי עמדתו של פיטר סינגר בנוגע לניסויים בבעלי חיים?

- (1) יש לבצע כל ניסוי שהוכח כי יש בו תועלת לאדם
- (2) אין להתיר ניסוי אם הוכח כי הוא יגרום סבל לבעלי החיים
- (3) יש לוודא שהתועלת לאדם מהניסוי תהיה שווה לתועלת שתצמח ממנו לבעלי החיים
- (4) אין לבצע ניסוי אם התועלת שתצמח ממנו קטנה מן הנזק והכאב שהוא יגרום לבעלי החיים

על פי עמדתו של סינגר יש לשקול ביצוע ניסוי בבעלי חיים על פי העיקרון של "תועלת מול נזק" (שורה 17), וכפי שכתוב בשורות 17-19, כוונתו היא שיש לערוך ניסוי בבעלי חיים רק אם התועלת שתצמח ממנו תעלה על הנזק שהוא יגרום להם.

המצבים המתוארים בתשובות (1), (2) ו-(3) אינם עומדים בתנאי שהציב סינגר:

תשובה (1) אינה נכונה, משום שגם אם תצמח לאדם תועלת מן הניסוי, עדיין יש לבדוק אם היא תעלה על הנזק שהוא יגרום.

תשובה (2) אינה נכונה, משום שסינגר חושב שיש מקרים שבהם מותר לגרום סבל לבעלי החיים.

תשובה (3) אינה נכונה, משום שסינגר מציב את טובת האדם מעל טובת בעלי החיים.

תשובה (4) היא התשובה הנכונה, משום שניסוי שתועלתו קטנה מן הנזק שהוא יגרום לבעלי החיים אכן פסול בעיני סינגר.

5. מהי המטרה העיקרית של הקטע?

- (1) לתאר את מאפייני המחקר בבעלי חיים שהביאו לידי התעוררות המחלוקת בנושא
- (2) להצביע על חשיבות המחקר בבעלי חיים לקידום הידע המדעי
- (3) לתאר את המגמות העיקריות במחלוקת על השימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר מראשיתו ועד ימינו
- (4) להתריע על התפשטות מחודשת של השימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר

שאלה זו עוסקת בקטע בשלמותו, והיא דורשת הבחנה בין עניינים מרכזיים בקטע לפרטים שוליים. תשובה (1) אינה נכונה, שכן הקטע אינו עוסק כלל בפרטי המחקרים הנעשים בבעלי חיים. אמנם בפסקה האחרונה מוצגים מאפיינים של מחקרים, אולם אין זה עיקר הקטע, וממילא הדוגמאות אינן מסבירות מדוע התעוררה המחלוקת, אלא מציעות דרכים להתמודד עמה. תשובה (2) גם היא אינה נכונה, שכן הקטע כמעט אינו עוסק בחשיבות המדעית של המחקרים, וגם אם אפשר להבין מהי עמדתו של כותב הקטע בסוגיה זו, הבעת העמדה בוודאי אינה מטרתו העיקרית. תשובה (3) היא התשובה הנכונה, שכן מהות הקטע היא הצגת הגישות השונות בשאלת מוסריותם של ניסויים בבעלי חיים לאורך השנים. תשובה (4) אינה נכונה, שכן בקטע לא נזכרת כלל התפשטות מחודשת של השימוש בבעלי חיים לצורכי מחקר, ובכל מקרה הקטע אינו "מתריע" מפני דבר.

הנחיות ועצות לפתרון שאלות על קטע קריאה

- קראו בעיון את הקטע, ונסו לאתר את הרעיונות המרכזיים בו ולעמוד על מבנהו הכללי. יש נבחנים המעדיפים לקרוא קודם את השאלות כדי לקבל מושג כללי על הדברים שהם נדרשים לחפש בקטע, ולאחר מכן לקרוא את הקטע עצמו. אחרים סבורים שקריאה מוקדמת של השאלות היא בזבוז זמן יקר. אם תרצו, אתם יכולים לנסות את שתי השיטות בבחינה להתנסות המובאת בסוף החוברת.
- בהשיבכם על שאלה קראו היטב את החלק בקטע שהשאלה מכוונת אליו (לפעמים מצוינים בשאלה מספרי השורות). לעתים כדאי אפילו לקרוא את הפסקה כולה, או לפחות כמה משפטים לפני החלק הנדון ואחריו.
- תשובה יכולה להיות אמירה נכונה או הגיונית בפני עצמה, אך שגויה כתשובה לשאלה הנשאלת או לנוכח הנאמר בקטע. לכן קראו בעיון את השאלה וחפשו עדויות בקטע לנכונותה של כל תשובה או לאי-נכונותה. נוסף על כך, תשובה יכולה להיפסל גם אם היא נכונה בחלקה, לכן אל תמהרו לבחור בתשובה לפני שקראתם בעיון אותה ואת שאר התשובות.

